

DOCTORUL SABIN MANUILA — DEMERSURI SOCIOLOGICE

FLORIAN TĂNĂSESCU

Lumea științifică din perioada interbelică a perceput cu interes studiile doctorului Sabin Manuila. S-a impus în domeniul medicinei sociale, fiind un continuator de prestigiu al igieniştilor și patologilor Iacob Felix, Nicolae Codreanu, Raicu Ionescu-Rion; a fost unul dintre pionierii geneticii pe plan european și organizator al demografiei și statisticii științifice în România. Era cunoscut în mediile universitare și cercurile științifice, în sfera culturii și în unele ierarhii politice, fiind partizan al ideilor național-țărăniște.

Numele său a avut o remarcabilă rezonanță și în străinătate. Era bine cotate în instituțiile științifice din Europa și S.U.A., în structurile unor organisme internaționale, precum Liga Națiunilor, a unor fundații, cum era cunoscuta fundație Rockefeller ș.a.

Sabin Manuila are notabile contribuții și în domeniul sociologiei, aspect însă insuficient relevat și prin urmare cunoscut. Este consecința unui complex de situații și împrejurări care, după 1944, l-au șters pur și simplu din memoria științei românești.

În 1948 evadează din gulagul românesc în devenire, refugiindu-se în Occident, fapt ce conduce la interdicția totală a utilizării operei și numelui său. Printr-o nefericită coincidență, tot atunci sociologia este decapitată de către regimul comunist, apreciată fiind, împreună cu geopolitica și informatica, drept „științe reacționare”. În realitate, sociologia era interzisă pentru că ocupanții ruși și marionetele lor comuniste de la conducerea statului român trebuiau să falsifice adevărul, ori sociologia, prin însăși natura ei, studia fenomenele sociale și societatea în ansamblu în nuditatea lor. Astfel, anatema aruncată de comuniștii promoscoviți asupra doctorului Sabin Manuila l-a excomunicat forțat din știința românească, creând pentru generațiile din vremea totalitarismului comunist un vid în jurul numelui și personalității sale.

Studii începute înainte de 1989 și continuate după acest an cu substanțiale adaosuri documentare ne permit să-l considerăm pe Sabin Manuila, fără nici un fel de ezitare, drept reprezentant al comunității sociologice din România (perioada interbelică și primele decenii postbelice), și fără a eclipsa prodigiosul travaliu în medicină socială, demografie și statistică și rezultatele excelente obținute la aceste discipline.

* Comunicare susținută la Sesiunea științifică „Centenarul nașterii doctorului Sabin Manuila (1894—1964), oragnizată de Academia Română la 7 mai 1994.

1. *Formațiunea profesională de bază* ca și *traectoria intelectuală* sunt referențiale importante în aprecierea demersurilor sociologice ale doctorului Sabin Manuila și în recuperarea sa pentru sociologie.

Se știe că Sabin Manuila a absolvit medicina și că s-a specializat în domeniul patologiei și igienei sociale, pe care le practică într-un sistem integrat cercetare-învățământ în cadrul Institutului de Igienă Socială din Cluj și la Catedra de anatomie patologică și igienă socială, fiind asistentul cunoscutului profesor universitar clujean, doctorul Victor Babeș. Rămâne fidel profesiei de bază chiar și în contextul când preocupările sale științifice devin preponderente la disciplinele statistică și demografie. Astfel, deține importante responsabilități, precum : inspector general al sănătății publice pentru Transilvania (1926), membru în Consiliul Sanitar Superior (1926), șef de secție la Institutul de Igienă Socială din Cluj (1926—1927), director în Ministerul Sănătății (1927—1930), membru în Comisia de Asistență Socială din cadrul Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, în calitate de expert în asistență socială (începând cu 1929), secretar general în Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale (1932) ; are contribuții notabile în aceste domenii, teoretizând -- în deceniul al 4-lea — importanța medicinei sociale în planul științelor medicale și al cunoașterii realităților sociale.

Studiul patologiei și igienei sociale este întâiul demers spre apropierea sa de sociologie, dar convertirea la această știință, în plină expansiune atunci, se produce și dinspre statistică, demografie și biometrie în care se inițiază începând cu mijlocul deceniului al 3-lea. Astfel, între 1925—1926 se specializează în S.U.A. în biometrie, statistică și asistență familială, ca bursier al Fundației Rockefeller din New York. Studiază la Institutul „Carnegie” din Washington (organizarea statisticii și tehnicile de înregistrare și prelucrare demografică) și la Universitatea „Johns Hopkins” din Baltimore, apoi în centre universitare precum : Detroit, Cleveland, Saint Louis, Chicago, Albany, Syracuse, Memphis, Nashville etc. Este perioada când dobândește cunoștințe „de ultimă oră” din domeniile respective și când penetrează în cercurile științifice americane, cu efecte benefice în planul recunoașterii sale științifice internaționale. Revine în S.U.A. în 1939 pentru o nouă rundă de documentare științifică, marcată însă de atmosfera tensionată a raporturilor internaționale, premergătoare declanșării războiului mondial.

Organizează primul recensământ general al populației și al locuințelor din România întregită, apoi recensămintele din 1941 și 1942, într-o colaborare științifică de înaltă ținută cu profesorul Dimitrie Gusti ; elaborează studii și lucrări în spiritul metodelor sociologice și angajează Institutul Central de Statistică, pe care l-a modernizat și echipat cu sprijinul Fundației Rockefeller, la solicitările Institutului Social Român ; orientează tematica revistelor pe care le conduce spre relevarea mai pregnantă a fenomenelor sociale din România.

Atenția și interesul ascendent pentru sociologie sunt, într-o considerabilă măsură, și rezultanta inevitabilă a relațiilor promovate în sfera profesională, interpersonală și familială.

La Cluj, mediul profesional medical, relativ închis și predispus, doar limitat, la deschideri spre alte zone profesionale, a fost „străpuns” de Manuilă prin relațiile promovate cu cercurile universitare și publicistice locale. Ambele i-au accentuat interesul pentru sfera socială, pregătindu-l

spre aderarea științifică la sociologie. Primele contacte cu sociologia le are în 1924, așa cum rezultă din relațiile pe care le promovează cu redacția revistei „Societatea de Măine”, apoi cu membrii societății și ulterior institutului cu același nume, profilate pe studiul fenomenelor sociale și apropiate de sociologie prin tipul de cercetări efectuate.

Raporturile cu „Astra” transilvană, în numele căreia conferențiază în diverse zone din țară, inclusiv în Basarabia, îi lărgesc aria cunoașterii directe a realităților sociale ca și cercetările personale în mediul rural asupra distribuției grupelor sanguine, îi pregătesc terenul pentru cercetările pluri-disciplinare de teren, de tip sociologic.

În București întâlnește, după „experimentul american”, o comunitate științifică relativ bine structurată și în plină expansiune în care sociologii, prin Școala gustiană, se impun treptat, captând interesul general, dar provocând și invidii, iar uneori contestări nemeritate. Intră în relații științifice directe cu Școala gustiană din momentul stabilirii în București, în contextul pregătirii recensământului general al populației din 1930, relații pe care le amplifică și diversifică, concomitent cu implicarea sa tot mai accentuată în sistemul instituțional sociologic și apoi cu integrarea sa în acest sistem. Sfera de cuprindere și de manifestare în sistem crește progresiv : de la Institutul Social Român, la institutele de profil din provincie (preponderente fiind raporturile cu Institutul Social „Banat-Crișana”), echipele de monografiști ale Fundației Regale, diverse societăți, asociații, fundații etc. care promovau cunoașterea sau cercetarea sociologică la Serviciul Social Român, ca for științific tutelar, de factură academică, care concentrează resursele, mijloacele și formele concrete de manifestare ale tuturor instituțiilor și formațiilor de cercetare socială și sociologică din România, sub conducerea profesorului Gusti.

Corespondența doctorului Manuila (atât cea internă, cât și cea externă) relevă, fără echivoc, dimensiunea preocupărilor sale pentru sociologie, concomitent cu interesul constant pentru demografie și statistică. Persoanele cu care se află în legături epistolare aparțin, preponderent, comunităților sociologică, demografică și statistică, între care, pe prim plan, se situează : Dimitrie Gusti, Traian Herseni, Anton Golopenția, D.C. Georgescu, N. Argintescu.

Relațiile și mediul familial au avut un important rol în definirea poziției sale în raport cu sociologia. Veturia Manuila, soția sa, medic de profesie, s-a impus ca un sociolog de marcă în perioada interbelică, fiind inițiatoarea și organizatoarea sistemului de asistență socială juvenilă din România, directoare a primei școli de asistență socială din țară, remarcabilă cercetătoare și publicistă, situație care, firește, a favorizat contactele doctorului cu sociologia, și, în final, autodefinirea sa ca membru al comunității sociologice din România.

2. *Cooperare, asociere, integrare* — sunt fazele pe care le traversează doctorul Sabin Manuila în demersul spre „adoptia” sociologiei ca un nou domeniu al propriului său travaliu științific. Fazele sunt succesive sau se intersectează, sunt subsecvente altor preocupări sau, uneori, se plasează în prim planul activității sale științifice. Apropierea de sociologie se realizează printr-o diversitate de forme și mijloace, din care esențiale au fost : asocierea și integrarea în sistemul său instituțional ; racor-

darea unor cercetări proprii la cerințele școlii sociologice românești; adaptarea unor scheme metodologice de analiză proprii sociologiei la o substanțială parte a scrierilor sale; afirmarea pe plan intern și internațional a punctului de vedere sociologic românesc.

Demersul integrator în sociologie, în forme primare și fără conștientizarea faptului în sine, începe o dată cu primele sale campanii de cercetări, când prelevă probe sanguine de la populația rurală și când studiază, în comunități urbane și sătești, starea de sănătate a populației ca și mediul social în care se produc îmbolnăvirile. Din acest moment, planurile se divid și se multiplică. Să le urmărim distinct, în dinamica lor, pentru a surprinde esența unui proces complex și relevant din perspectiva conexiunilor științifice și pluridisciplinarității, ca fenomene care se accentuează și amplifică în anii interbelici în perimetrul științei românești.

Din orizontul sociologiei, instituționalizarea presupune cinci niveluri: a. învățământ; b. cercetare; c. comunicare (sistem editorial și publicistic); d. manifestări științifice și e. conexiuni externe. Pe fiecare din acestea regăsim prezența doctorului Maniila, având însă grade diferite de relevanță.

a. Dr. Maniila are contribuții notabile în *învățământul superior* și *postliceal* din perioada interbelică în apropierea acestuia de exigențele cunoașterii aspectelor sociale. Cursul de patologie și igienă socială pe care-l susține la Facultatea de Medicină Umană din Cluj precum și lucrările practice efectuate cu studenții în cadrul catedrei, largesc sfera de înțelegere a relației dintre medicină și mediul social, cu relevanță deosebită în planul medicinei preventive.

Importante elemente de analiză socială introduce și în cursul de biometrie pe care-l susține la Institutul de Igienă și Sănătate Publică din București.

Școala Superioară de Asistență Socială din Capitală, a cărei directoră era soția sa, beneficiază de concursul didactic competent al doctorului Maniila la disciplinele statistică socială, asistență socială și patologie socială. Totodată este șef de lucrări practice de statistică socială, desfășurate după următorul plan tematic: „I *Principii generale*; II *Principii de metodologie statistică*; III *Constituirea tabelelor statistice*”¹.

Cursul de asistență socială era structurat în două părți: organizarea asistenței în Occident și rolul acesteia în sănătatea publică”².

Pentru cursul de patologie socială elaborează un manual destinat uzului elevilor de la Școala de Asistență Socială*. Cursul introduce, pe lângă o perspectivă socială clară în abordarea patologiei, și elemente proprii de construcție teoretică cum ar fi „asistența socială constructivă” (abordarea acestei probleme în viziunea raționalității sociale) și „forțele so-

¹ Arhivele Statului București, Fondul Dr. Sabin Maniila, mapa nr. 69/1932–1933, f. 25.

² *Loc. cit.*, mapa 77, fila 12.

* Structura manualului avea următoarea înfățișare: „Partea I: *Asistența socială constructivă*. Cap. 1. Evoluția asistenței sociale; Cap. 2. Ideologia asistenței sociale constructive și tehnica de lucru. Partea a II-a: *Etiologia asistenței sociale și posibilități de remediere*. Cap. 3. Infirmități fizice; Cap. 4. Infirmități mentale; Cap. 5. Forțele sociale. Partea a III-a: (fără titlu — *n.n.*). Cap. 6. Formele de dezorganizare rezultate din dezechilibrul psihofizic; Cap. 7. Mijloace de combatere” (Arhivele Statului București, Fondul Dr. Sabin Maniila, mapa nr. 92/1933, filele 1–2).

cială” ca posibil remediu al asistenței sociale în contextul angajării lor în susținerea unui asemenea demers.

b. Dacă învățământul îl apropie de sociologie prin maniera în care structurează și concepe cursurile și activitățile sale practice, cercetarea științifică îl absoarbe în sistemul acesteia și, implicit, în sistemul instituțional sociologic. Sub acest aspect, poziționarea doctorului Manuila față de cercetarea sociologică se exprimă concomitent atât în planul apropierii și integrării în formațiunile de cercetare cât și în orizontul investigațiilor propriu-zise, efectuate individual sau în echipă.

Medicina socială este domeniul care-l propulsează, încă de la începutul carierei sale științifice, spre convergențe cu investigațiile de tip sociologic. Cercetări efectuează la Spitalul de copii al Universității clujene, un excelent medium pentru colectarea de date, cercetări care-l vor conduce ulterior la obținerea, în SUA, a specializării în asistență juvenilă și familială. Împreună cu renumitul medic patolog Victor Babeș, efectuează investigații de patologie și igienă socială, iar pe cont propriu, în expediții în sate transilvane, prelevă mii de eșantioane de sânge pentru analiza grupelor sanguine ABO. „Analiza datelor astfel obținute și interpretarea lor pentru studiul structurii genetice a populațiilor românești au făcut din Sabin Manuila un precursor într-un domeniu al științei încă nou în Europa vremii” — afirmă fiul acestuia, domnul doctor Alexandru Manuila*. Este de înțeles, că Domnia Sa se referă la genetică.

Interesante cercetări întreprinse, tot pe cont propriu, în Transilvania și pentru a colecta date pentru o monografie asupra răspândirii tuberculozei în această provincie. Datele pe care le culege încep de la 1877 și se extind către perioada de după unirea Ardealului cu România. În același timp, se adresează unui cerc larg de specialiști având ca obiectiv recoltarea unor cât mai competente răspunsuri la următoarele aspecte: extensia zonală a maladiei; rata mortalității anuale; dacă s-au efectuat anchete asupra tuberculozei; măsuri de combatere a bolii de către societate, în general, și instituții publice, în particular³.

Cercetări asupra tuberculozei le efectuează tot în cadrul Institutului de Igienă Socială al Universității din Cluj, în cadrul căruia funcționa și „Muzeul social-igienic”.

O călătorie de studii în Jugoslavia pe linia sănătății și ocrotirilor sociale, pe când era șeful Inspectoratului XI Sanitar Cluj, întreprinde în 1927 împreună cu Dr. Banu și alți specialiști. Se cercetează: mișcarea populației; bolile infecțioase, asistența medico-socială, igiena socială. Vizita, ca și replica la aceasta — vizita unui grup de medici igienisti din Jugoslavia în România — se înscriau în programul Secției de Igienă a Ligii Națiunilor⁴.

Din 1920—1921 devine membru al „Astreii”, eunoscuta societate transilvană, în care se realizau și investigații de tip monografic, iar câțiva ani mai târziu membru fondator al Asociației și apoi al Institutului „So-

* Alexandru Manuila, *Sabin Manuilă (1894—1964)* material primit, prin amabilitatea academicianului Vladimir Trebici, de la D-nul doctor Alexandru Manuilă.

³ Arhivele Statului București, Fondul Sabin Manuilă, V, mapa 85, f. 2.

⁴ Loc. cit. VII, mapa 31, f. 147—157; VI, mapa 19, f. 2.

cietatea de Măine", cu sediul la Cluj, condus de către sociologul, istoricul și publicistul Ion Clopoțel.

Preocupările „Astrei” transilvane de a promova cultura și știința românească în Basarabia îl surprinde și în postură de conferențiar, alături de O. Ghibu, dr. Iacobovici, I. Hațieganu și dr. I. Moldovanu, în 1926, la Chișinău. La sfârșitul anului 1935, era cooptat în Secția de demografie a „Astrei”, iar în aprilie 1937 ca membru al Regionalei bănățene a „Astrei”⁵.

Decisivă pentru integrarea în sistemul instituțional al cercetării sociologice este aderarea doctorului la Institutul Social Român, organizat și patronat de către profesorul Dimitrie Gusti, aderare care se produce în anul 1928. Datorită strădaniilor sale, la 25 noiembrie 1931, în cadrul Institutului, se inaugura „Secția de Statistică”, care va aduce o contribuție notabilă la asocierea statisticii cu sociologia, într-un demers științific de o amploare și importanță covârșitoare pentru cele două discipline științifice.

Într-un mesaj de felicitare adresat de către conducerea I.S.R. d-rului Manuila se relevă: „Secțiunea de statistică a I.S.R. a luat ființă pe baza realului interes pe care și Dys. I-ați manifestat pentru transformarea și îmbunătățirea lucrărilor statistice în toate domeniile vieții naționale și de stat...”⁶.

Prezența doctorului în I.S.R. este substanțială. Participă direct la companiile monografice ale I.S.R.-ului și antrenează un număr de colaboratori din cadrul Institutului Central de Statistică, al cărui director era, la cercetările concrete de teren.

Pregătește și conduce echipele de monografiști în satele Fibiș (judetul Timiș) și Sâmbăteni (Arad), fiind unul dintre cei care au elaborat planurile companiilor precum și a chestionarelor utilizate de către echipieri. Este implicat în campania de la Drăguș (1931), apoi în cea de la Teremia-Mare (1933)⁷, unde se va afla în vizită de documentare și o echipă de specialiști vienezi condusă de către prof. Weninger. În următorii doi ani întreprinde cercetări la Belinț și Fibiș, în Banat, la a doua cercetare în calitate și de colaborator al Institutului Social „Banat-Crișana”.

La Fibiș, în vara anului 1935 îl inițiază pe scriitorul englez David Hall în „tainele” cercetărilor monografice de teren, care incitau curiozitatea lumii intelectuale din Occident⁸. Tot în cursul aceluiași an, 1935, la Sâmbăteni (jud. Arad) întreprinde o cercetare importantă vizând „depopularea Ardealului și Banatului”. Încearcă să găsească un antidot la serioasa problemă a descreșterii numerice a populației din unele zone ardeleno și bănățene prin influențarea ratei mortalității.

Cunoscut deja ca monografist în mediile sătești transilvane și bănățene (pentru zona Banat era îndrumătorul echipelor studențești) este

⁵ Arhivele Statului București, Fondul Dr. Sabin Manuila, II, mapele 50 și 56, f. 4 și respectiv 5.

⁶ *Loc. cit.* I, mapa 34, f. 36.

⁷ Arhiva pentru Știința și Reforma Socială, *Omagia profesorului D. Gusti, XXV de ani de învățământ universitar (1910—1935)*, februarie 1936, p. 639; Arhivele Statului București, Fondul Dr. Sabin Manuila, mapa 32/1933, fila 10.

⁸ Arhivele Statului București, Fondul Dr. Sabin Manuila, mapa 51/1935, f. 3.

proclamat, în 1935, drept președinte de onoare al „Sfatului Căminului Cultural” din comuna Macedonia (Banat) pentru „activitatea rodnică pe terenul demografic național, precum și în calitate de îndrumător al echipelor regale bănățene”⁹.

În succesiunea evenimentelor care-l asociază și apoi îl integrează Institutului Social Român, ca institut de rezonanță națională și internațională în domeniul sociologiei, Recensământul populației din 1930 este, credem, cel mai relevant.

Recensământul reprezintă o încununare a eforturilor comune ale sociologiei, statisticii și demografiei datorată a doi dintre corifeii științei românești din acea epocă: profesorul Dimitrie Gusti și doctorul Sabin Manuila. Recensământul a fost organizat și s-a desfășurat după cele mai avansate metode științifice din domeniu, iar prelucrarea datelor, prelungită, timp de câțiva ani, a permis evidențierea unui potențial științific remarcabil atât ca ținută, cât și ca probitate și profesionalism.

Din această muncă exemplară au rezultat patru volume tipărite, cuprinzând un imens material factic cu valoare științifică și implicit sociologică, excepționale. De altfel, maniera în care a fost conceput, organizat și s-a desfășurat Recensământul s-a apreciat ca fiind sociologică, iar materialul factic publicat o sursă inestimabilă de date pentru sociologie.

Recensământul are semnificație și în alt plan. Este terenul pe care atât profesorul Gusti, cât și doctorul Manuila apropie Institutul Social Român și Institutul Central de Statistică, făcând joncțiune între echipe de cercetători, joncțiune benefică în viitoarele cercetări monografice de teren la care sunt implicați atât doctorul Manuila, cât și colaboratori ai săi.

Până în anul 1938, dr. S. Manuila se integrase în sistemul instituțional sociologic cu titlu personal; același statut îl aveau și unii dintre colaboratorii săi. Deși foarte apropiați în demersuri științifice, I.S.R. și Institutul Central de Statistică aveau programe separate de cercetare și se manifestau ca entități științifice distincte. Din vara aceluși an, în virtutea Legii Serviciului Social, Institutul Central de Statistică este integrat sistemului instituțional sociologic. În noul sistem sunt integrate majoritatea institutelor de cercetare din România. Înainte de votarea legii, S. Manuila parcurge, împreună cu alte personalități științifice de prestigiu din epocă, etapele pregătitoare, în timpul cărora s-au fundamentat principiile federalizării instituțiilor de cercetare din România, structura organizatorică, modalitățile de activitate¹⁰.

Chiar și după desființarea Legii Serviciului Social, doctorul Sabin Manuila, în acord cu profesorul Gusti, menține o strânsă colaborare cu I.S.R.

Semnificativ este faptul că în timpul dictaturii antonesciene Institutul pe care-l conduce Sabin Manuila este implicat direct în efectuarea unor cercetări de teren, cum este și cazul echipei condusă de Anton Golopenția, care a realizat investigarea comunităților românești din spațiul cuprins între Bug și Marea de Azov, teritorii aparținând fostei U.R.S.S. Sub egida Institutului său se elaborează proiecte de organizare a teri-

⁹ *Loc. cit.*

¹⁰ „Sociologie Românească”, anul III, nr. 4—6 aprilie-iunie 1938, p. 281.

toriului transnistrean și strategii ale creșterii fertilității populației și ratei natalității.

După 1944, până la plecarea sa în Occident (1948), Institutul Central de Statistică este aliniat demersurilor sociologiei gustiene, nu numai prin preocupări, dar și prin orientări și unele metode de cercetare. Mai mult, în contextul când knutul rusesc se abate asupra sociologiei, prin torționarii comuniști, Institutul Central de Statistică devine un loc de refugiu pentru mulți dintre cei care l-au secundat pe profesorul Gusti în neegalabila sa operă științifică.

Ca și profesorul Gusti și alți corifei ai sociologiei românești, dr. S. Manuila face parte din diverse asociații, fundații, societăți etc. sau este invitat să participe la unele manifestări ale acestora. Este o zonă în care prezența sa notifică suplimentar vocația spre studiul realităților sociale.

În Asociația culturală „Gândirea Europeană”, prezidată de Elena Văcărescu, este prezent cu intervenții într-un ciclu de conferințe sub genericul „Satul — talpa țării” desfășurate în anii 1933—1934, din care reținem: „Biologia populației rurale”¹¹. Secția de Științe Sociale și Economice a Academiei de Științe, al cărei vicepreședinte era, se remarcă prin susținerea demersurilor spre cunoașterea și interpretarea fenomenelor și proceselor sociale, implicându-se și în cercetări de teren, fie pe cont propriu, fie în sistem științific integrat.

e. Dr. Manuila este o prezență notabilă în sistemul publicistic sociologic din perioada interbelică și în deceniile care au urmat războiului mondial. Până în 1946, potrivit estimărilor fiului său, doctorul Sabin Manuila ar fi publicat peste 80 de studii și articole, în reviste de specialitate sau cotidiene¹².

Contribuțiile sale științifice onorează publicații de sociologie, cum sunt „Arhiva pentru Știință și Reformă Socială”, „Societatea de Mâine”, „Sociologie Românească”, „Căminul Cultural”, „Asistența Socială”, „Progresul Social” ș.a. sau apropiați de sociologie precum „Sănătatea publică”, „Transilvania”, „Buletinul Institutului American din România”, „Revue de Transylvanie”, „Analele Economice și Statistice”, „Analele Institutului Central de Statistică”, „Cultura Națională”, „Geopolitica și Geoistoria”, „Buletinul Demografic al României”, „Anuarul Statistic al României”.

În 1925, Ion Clopoșel, redactor șef al publicației „Societatea de Mâine”, îi solicita, pe când se afla la studii în S.U.A., colaborarea la revistă, oferindu-i rubrica „Cronica medico-socială”¹³. Ofertele de colaborare îi adresează și alte reviste și cotidiene, pe care le onorează cu promptitudine și profesionalism.

Prezența sa în publicațiile cu profil de sociologie, aduce note inedite interpretative în viziunea medicinei sociale, politicii demografice („politicii de populație”, cum o definea dr. S. Manuila), statisticii sociale, relațiilor interetnice etc., completând tabloul investigațiilor complexe pe care sociologia și științele de graniță le efectuează în această perioadă fastă.

¹¹ Arhivele Statului București, Fondul Dr. Sabin Manuila, I, mapa 41, fila 9.

¹² Alexandru Manuila, *op. cit.*, p. 4.

¹³ Arhivele Statului București, Fondul Dr. Sabin Manuila, I, mapa 102, f. 1.

d. Dr. Manuila este o prezență remarcabilă și în peisajul manifestărilor științifice cu profil sociologic sau conexe acestuia. Tipurile de manifestări ca și formele de exprimare sunt variate: susține comunicări științifice sau are intervenții la sesiuni științifice, mese rotunde etc. (la 28 iunie 1928, în cadrul I.S.R. la dezbaterile pe tema „Rolul Institutului Social Român în cercetarea monografică a satelor și orașelor din România”¹⁴; la 8 februarie 1934 prezintă comunicarea „*Statistica populației la sate*” în cadrul sesiunii de referate a Academiei de Înalte Studii Comerciale din București* etc.

Îl aflăm prezent, în 1936, la omagierea profesorului D. Gusti, pentru cei 25 de ani de activitate neîntreruptă în învățământul universitar a acestuia, cu care prilej dezvăluie câteva aspecte mai puțin cunoscute chiar unora din colaboratorii lui. El a arătat atunci că, în timpul efectuării recensământului din 1930, a lucrat sub îndrumarea profesorului Gusti, de la care a primit sugestii și orientări demne de toată stima. Totodată opina că, datorită Recensământului, s-au creat condiții pentru accelerarea lucrărilor pregătitoare, în vederea înființării unei instituții centrale de statistică, ceea ce s-a și realizat, iar această instituție s-a transformat curând într-o veritabilă „uzină de documentare sociologică”. Referitor la personalitatea profesorului Gusti, doctorul Manuilă releva: „Este o satisfacție deosebită pentru noi să găsim într-o lucrare sociologică publicată la Budapesta afirmațiunea că d. prof. Dimitrie Gusti și școala d-sale au ridicat România la primul loc din întreaga lume în ceea ce privește cercetarea socială a satului”¹⁵.

O dezbateră interesantă a avut loc la sediul I.S.R. în ziua de 19 martie 1937, prilejuită de incitantă comunicare prezentată de Sabin Manuila. *O încercare de a elabora o metodă pentru studiul aspectului psihologic al chestiunii reglementării pasnice a problemelor internaționale*. Aprecierile formulate cu acest prilej de către unii din cei mai distinși colaboratori ai I.S.R. sunt concludente: „Eu cred — afirma D. C. Georgescu — că, în principiu, metoda preconizată de Manuila are o bază reală, și, poate fi utilizată în perspectiva scopului pentru care este propusă. Interesantă este, în primul rând, determinarea, prin această metodă, a profilului psihologic caracteristic unei populații date sau unui popor”¹⁶. „Exemplele utilizate de d. doctor Manuila — declara la rândul său A. Golopenția — ne pot lăsa convingerea că folclorul va fi singurul punct de despărțire în cazul când se va pune problema utilizării metodei pozitive în examenul conformației psihologice a popoarelor. Este adevărat că folclorul, în sensul său larg de clișeu, autentic sau de import urban, în care rurarul a recurs pentru exprimarea atitudinii sale actuale, este un indice cuprinzând toate problemele”¹⁷.

În ipostaza de conferențiar sau de participant la dezbateri științifice îl întâlnim și la Consiliul Național al Femeilor Române, la Asociația

¹⁴ *Loc. cit.*, XIII, mapa 34/1928, f. 2.

* „Comunicarea face parte dintr-un ciclu organizat de secția de statistică a I.S.R., referindu-se la problema populației privită sub toate aspectele, așa cum s-a hotărât în ședința din 14 decembrie pentru stabilirea programului de activitate al Secției”, se accentuează în invitația adresată dr. Manuilă de către șeful Secției de studii Statistice a I.S.R., N. Moruzi (Arhivele Statului București, Fondul Dr. Sabin Manuila, I, Mapa 46, f.17).

¹⁵ *Loc. cit.*, mapa 25, f. 13—15.

¹⁶ *Loc. cit.*, mapa 6, f. 6.

¹⁷ *Loc. cit.*, f. 10.

Culturală „Gândirea Europeană”, la Societatea Română de Statistică, al cărui membru fondator era, la Institutul American din România, la „ASTRA” etc.

Dintre numeroasele alte comunicări științifice, care-i conturează complexitatea preocupărilor sale și deopotrivă personalitatea științifică, menționăm : „*Situația prezentă etnică și viitoare a evoluției orașelor și provinciilor noi în România*” — 1931 (se insistă asupra aspectului calitativ al creșterii populației orașelor) și „*Necesitatea statisticilor oficiale periodice pentru viața de stat*” — 1940, ultima prezentată în cadrul Institutului de Științe Sociale al României¹⁸.

Anul 1939 îl găsește implicat în două mari manifestări internaționale : Expoziția Universală de la Paris și al XIV-lea Congres mondial de sociologie de la București.

În pregătirea pavilionului României de la Expoziția universală, Institutul Central de Statistică are misiunea dificilă, pe care o îndeplinește cu bine, de a realiza prima hartă etnografică a României după 1918. Reușita Expoziției și ecoul participării românești cu un pavilion propriu, apreciat ca fiind cel mai expresiv (Comisar general al Pavilionului — prof. D. Gusti), rezultă și din relatările publicate în „România” din 27 ianuarie 1939 : „Să-mi dați voie să spun, fără falsă modestie, chiar cu oarecare îndrăzneală, că în această concurență, în această luptă aprigă, noi am fost biruitori. Pentru că sunt un incorigibil sociolog experimental și nu-mi place să afirm fără să dovedesc, am strâns destul de mari și temeinice documente, dovezi ale afirmațiilor mele” — releva prof. Gusti, care, în continuare reda câteva ecouri ale participării românești la Expoziție : « La Tribune », un articol semnat de un ziarist, se pare foarte cunoscător în chestiunile acestea : « Participarea României este de-a dreptul excepțională. Una din cele mai reușite din întreaga Expoziție (...) » « New-York Herald », spune : « Pavilionul României este cel mai reușit. Organizat cu inteligență și cu un rafinament excepțional ; o adevărată lecție de gust și artă »”.

Pentru congresul mondial de sociologie de la București doctorul Manuila este nu numai delegat oficial (între cei 120 ai României) dar și unul din numeroșii oameni de știință angrenați în Serviciul Social care desfășoară o asiduă activitate pregătitoare. Pe lângă inevitabilele și agasantele probleme organizatorice, S. Manuila a depus un travaliu științific epuizant lecturând comunicările pentru Congres (atât cele străine, cât și pe cele românești), a participat la pregătirea pentru tipar a volumelor cu lucrările Congresului precum și la întocmirea programelor dezbaterilor în plen sau pe secțiuni, a meselor rotunde etc.

Sabin Manuila — medicul, statisticianul, demograful, sociologul, magistrul universitar și cercetătorul — este prototipul omului de știință cu vocație și pasiune care aduce contribuții remarcabile la formarea unor puncte de vedere noi, originale și importante în orizontul științelor pe care le servește cu devoțiune. Demersurile sale sociologice îl plasează și în orizontul sociologiei românești din perioada interbelică. Este, astfel, ca și alți oameni de știință din epocă și de mai târziu un practician al pluridisciplinarității, sistem benefic fiecărei științe, experimentat cu succes de Școala Românească de sociologie.

¹⁸ *Loc. cit.*, II, mapa 71, f. 9.